

Vi skal forme nye prinsipper for det 21. århundres sosialdemokrati

Taler

Thorbjørn Jagland

Dato

19 mars 1994

Omstendigheter

Årsmøte i Oslo Arbeiderparti

1 Har dere lagt merke til at det er et nøkkelord som går igjen i den interne debatten i særlig Fremskrittspartiet og Høyre, men også SV og Senterpartiet preges av det samme. Det er ordet profilering. Alle er opptatt av hvordan partiet deres skal profileres.

5

Hva er forskjell på profil og politikk? Profil er noe taktisk, noe som skal tjene partiet. Politikk er å spørre seg: Hvilke grep er nødvendig for å nå bestemte mål! Ikke mål om en bestemt oppslutning på gallupen, men samfunnsmessige mål som full sysselsetting, velferd til alle, bedre miljø osv.

10

Men nettopp fordi de andre partiene er blitt så taktiske, rammes de av et annet problem - nemlig maktens problem. Det er alltid anstrengende og vanskelig å ha ansvar, dvs. makt. Men fravær av makt er enda vanskeligere. Det er dette som SV, Senterpartiet og Høyre nå merker. De er så opptatt av egenmarkering at de ikke får noen innflytelse. For politikk dreier seg tross alt om å få til noe. Det dreier seg om å prege samfunnet. Da må man søke makt.

15

80-tallet var profileringens, lissompolitikkens og de mediaskapte politiske bølgers ti-år. 80-tallet var også tiåret da nyliberalismen vant fram over store deler av verden med at politikerne skal blande seg bort i minst mulig. Det var markedet - eller den usynlige hånd - som skulle ordne opp.

20

Jeg tror trenden er i ferd med å snu. Folk vil ikke lenger ha profilering, de vil ha politikk. Folk vil ikke lenger ha lissompolitikk, de vil ha ansvar. Folk vil ikke ha overbud og luftmilliarder, de vil ha helhet.

25

Min spådom er derfor at resten av 90-tallet vil bli politikken ti-år. Det vil igjen bli in å drive seriøst politisk arbeid, der sammenhenger og helhet settes i forgrunnen. Ja, jeg tror det er en gryende erkjennelse av at det er nødvendig å
30 utvide politikken handlingsnorm på bekostning av markedskreftene og det private. Den handa som skal rette opp skadene etter markedsliberalismens herjinger må være synlig. Derfor tror jeg også at resten av 90-tallet kan bli sosialdemokratiets ti-år. Vi fikk et tegn på det allerede ved valget i fjor.

35 Vi vant valget fordi vi ikke falt for fristelsen til å drive symbolpolitikk. Vi holdt i stedet fast ved en kurs som vi hadde tro på. Vi har ikke avvist markedsmekanismene, men vi har ikke latt markedets usynlige hand overta styringen. Utviklingen fra 1986 var preget av bevisste politiske prioriteringer. Det ga respekt og førte til resultater.

40 - prisstigningen er den laveste i Europa

- vi har den laveste renta i Europa

45 - de offentlige budsjettene har aldri vært større

- de tradisjonelle statsbankene har aldri før hatt større utlånsrammer

- staten har aldri eid mer av industri og finansvirksomhet enn i dag

50 - forholdet mellom import og eksport er om lag det samme i dag som for 10, 20 eller 30 år siden

- utlendingers eierandeler i Norge og nordmenns eierandeler ute har endret seg
55 svært lite. Begge deler gikk litt opp under slutten på 80-tallet, men har senere falt igjen

- pengestrømmen over landegrensene våre har økt, men pengeutgangen har i perioder der det har vært tillit til kursen på den norske krona, ikke vært noe
60 nasjonaløkonomisk problem. At overførte pengemengder er langt større enn varemengden er et internasjonalt fenomen, som i første rekke har sin årsak i skiftende valutakurser.

Alt dette er uttrykk for at vi har styrt og at vi har vært villige til å fordele

ressursene på en solidarisk måte.

Siden valget i fjor har vi jevnt og trutt arbeidet med de to hovedpilarene i vår politikk som vi gikk til valg og vant valget på.

70

Gjennomføring av solidaritetsalternativet for å drive arbeidsledigheten tilbake og dermed styrke fundamentet for velferdssamfunnet.

75

Slutføre forhandlingene om medlemskap i EU, slik at folket selv kan ta stilling til hva Norge bør gjøre.

80

Når det gjelder solidaritetsalternativet er det nødvendig å stadig minne om utgangspunktet, nemlig at bekjempelse av arbeidsløsheten krever en sterk vilje til å prioritere og fordele. Når jeg sier at vi må fortsette å minne om det, så er det fordi jeg merker så og si hver eneste dag i Stortinget at lysten til å prioritere andre og mer populære ting - som ikke vil fremme sysselsettingen - hele tiden er til stede.

85

Utgangspunktet for solidaritetsalternativet er dette! Bekjempelsen av arbeidsløsheten koster penger. Men statens underskudd er stort. Derfor må det omfordeles penger på statsbudsjettet. Derfor går vi for arbeidslinjen. Den betyr at vi må bruke penger på å få folk i arbeid og utdanning i stedet for at vi lar trygdeutgiftene og overføringene vokse videre.

90

Jeg har lagt merke til at det i flere land går en diskusjon som ikke først og fremst dreier seg om hvor store underskuddene er, men hvor intelligent vi bruker pengene. Det verste for et land er å ha store underskudd og at dette underskuddet går med til samfunnsmessig ulønnsomme prosjekter eller overføringer.

95

Arbeiderpartiet kommer til å være knallhard i forhold til å bruke pengene på en samfunnsmessig riktig måte. Dere vil se det i forhold til overføringene. Vi vil se nøye på alle investeringer. Hele tiden vil vi spørre: Hva gir mest sysselsetting og høyest velferd.

100

En annen viktig sammenheng som solidaritetsalternativet bygger på, er denne: Det finnes en klar forbindelse mellom hva vi som har jobb tar ut i form av økt lønn og økt velferd, og mulighetene vi har til å skape nye jobber for de som ikke

105 har. Derfor støtter vi den solidariske inntektspolitikken. Den har ført til at kostnadene er holdt nede, samtidig som vi har hatt en positiv reallønnsutvikling. Dette har gjort det mulig å opprette flere nye arbeidsplasser både i offentlig og privat sektor, enn om vi hadde hatt høy lønns- og prisutvikling.

110 Derfor var det så viktig for oss å få tilslutning til solidaritetsmilliarden. Den skal bygge opp under en rettferdighetslinje som er nødvendig å føre dersom folk skal være med på moderate lønnsoppgjør.

Som følge av budsjettkompromisset mellom Arbeiderpartiet og Kristelig
115 Folkeparti vil det bli slutt på at en person med formue på 200 millioner, for å ta et eksempel som ikke kan være helt urealistisk, skal kunne opptre som nullskattyter. Når Høyre-folkene i finansdebatten snakket om at solidaritetsmilliarden bare var et symbol og de spurte om hva som skiller denne milliarden fra de andre 460 milliardene på statsbudsjettet, så skjønner vi hvorfor denne
120 solidaritetsmilliarden er viktig. For det forklarer mye av den moralske og økonomiske krise som utviklet seg på 80-tallet her i landet, at i enkelte kretser er en milliard kroner bare blitt et symbol. Når de spør om hva som skiller denne milliarden fra andre, vitner det om svært liten innsikt i folks rettferdighetssans. Det spesielle ved solidaritetsmilliarden er at den kommer fra de som har høye
125 formuer og høye inntekter. Derfor er den annerledes enn andre milliarder. Den gir ved siden av at den representerer mange penger, et viktig signal i det politiske og sosiale liv i Norge.

Vi går videre med omfordeling av de offentlige utgiftene slik at det blir mer
130 penger til nye arbeidsplasser. Vi fortsetter et inntektspolitisk samarbeid med fagbevegelsen for å sikre en solidarisk inntektspolitikk. Vi vil fortsette å omfordele inntektene og ta de virkelige storsnylterne på den sosialdemokratiske velferdsstaten.

135 Vi skal sikre og gjennomføre 6-års skolestart med 10-års løp som var et av de 7 punktene som vi forpliktet oss på i valgkampen. Vi står foran viktige avgjørelser når det gjelder bankstrukturen og når det gjelder eierskap i bankene som også har med styring og fordeling å gjøre. Den oppgaven skal vi skjøtte til beste for fellesskapet. Vi har lagt fram en ny konsesjonslov som gir oss bedre muligheter
140 til å styre. Vi er oppmerksomme på den faren som foreligger for at norske bedrifter kan bli mer utsatt for oppkjøp i en internasjonalisert økonomi. Vi fører diskusjoner om hva som kan gjøres for å sikre nasjonalt eierskap i viktige

finans og industrivirksomheter.

145

Kort sagt: Sosialdemokratiet vil styre ved hjelp av konkrete, praktiske tiltak. Slagord hjelper ikke.

150

Den andre stolpen i vårt politiske opplegg er gjennomføring av EU-saken. Også her må jeg minne om utgangspunktet.

155

Grunnen til den norske søknaden var nemlig at Berlin-muren falt og det ble mulig for de nøytrale landene Sverige, Finland og Østerrike - våre gamle partnere i EFTA - å søke om medlemskap. De søkte om medlemskap og Arbeiderpartiet fant ut at det ville være klokt av Norge å følge på. Det har sikret Norge handlefrihet. Jeg skulle gjerne ha sett hvilken politisk debatt vi hadde hatt i dag hvis Arbeiderpartiet ikke hadde tatt på seg ansvaret for en medlemskapssøknad. Da hadde Sverige, Finland og Østerrike hatt en avtale med EU, mens Norge ikke en gang hadde hatt muligheten til å følge med våre gamle venner i EFTA. Vi hadde hatt bare en mulighet, nemlig å si nei.

160

165

Jeg skjønner godt usikkerheten når vi skal inn i noe nytt. Det kan ikke skjules at det blir forandringer. Men hvorfor all denne svartmalingen. Jeg husker godt hvordan ja-siden holdt på i 1972. Det var ikke måte på hvilke problemer vi skulle få hvis vi ikke gikk inn i EF. Nå synes jeg nei-siden gjør samme feilen. Samfunnet er ikke så enkelt og rettlinjet som fanatikerne tror (nå snakker jeg om de som finnes på begge sider). Mennesker har en tendens til å klare seg og tilpasse seg de fleste situasjoner. Når nei-siden sier at det meste av primærnæringene blir nedlagt med medlemskap, tror jeg ikke på dem. Jeg tror tvert imot det kan være mye i det som en landbruksekspert sa på Dagsrevyen en kveld, at utfordringen som et medlemskap gir vil kunne gi oss et bedre landbruk. Jeg tror dette er en måte å tenke på som kan være fornuftig på flere områder. I lengden gir det sjelden noen sterk oppdrift å leve beskyttet.

170

175

Dessuten går diskusjonen som om alternativet til EU-medlemskap er å fortsette som nå. La meg bruke landbruket som eksempel. Hvis Sverige blir medlem av EU, vil 1 million nordmenn få mindre enn en time til Sverige og svenske matvarepriser. Ja, selv uten svensk medlemskap i EU vil vi møte EU-priser i Sverige fordi en der delvis har tilpasset seg til EU-matvarepriser.

180

La meg så ta et større perspektiv. Problemstillingen for Norge og Norden er

etter min oppfatning denne:

185 Tyskland er samlet. Det har skapt en helt ny situasjon. For det første vil
Tysklands samling i seg selv føre til at EU blir en enda viktigere faktor i Europas
økonomi og politikk. For det andre åpnet Berlin-murens fall for at de øst-
europiske land etter hvert kan bli en del av EU. I et slikt Europa vil Nordens
betydning bli redusert ved å stå utenfor - vi vil bli et slags rest-Europa. Hvis vi i
190 tillegg tenkte oss at Norge skulle være det eneste nordiske land som blir stående
utenfor, ville bildet bli dramatisk annerledes enn det vi har vært vant med.
Derfor mener jeg for min del at det er en mer dramatisk beslutning - på den-
måten at det vil føre til en mye mer uvant og ny situasjon for Norge - om vi
valgte som det eneste nordiske land å si nei, enn å melde oss inn i EU sammen
195 med de andre nordiske landene. Men dette kan det norske folk selv ta stilling til
gjennom en folkeavstemning.

Til de som er redd for at det nasjonale vil bli svekket som følge av et EU-
medlemskap, vil jeg si tvert imot. Vi ser nå en oppblomstring av nasjonale
200 verdier. Jeg tenker ikke på nasjonalismen som jeg tar avstand fra, men på at folk
midt i internasjonaliseringen finner tilbake til sine røtter og sin nasjonale kultur.
Det nasjonale vil bli styrket i årene framover, samtidig som mellomstatlig
samarbeid styrkes. Vi ser også at gamle mønstre av samarbeid mellom landsdeler,
byer, fylker på tvers av landegrensene får livets rett igjen. Pomorhandelen
205 gjenoppstår i Barentssamarbeidet. Vi ser klare spor av Hanseaterhandelen i det
oppblomstrende Østersjøarbeidet. Vi ser nå konturene av en ny blomstrende
region i Nord-Europa fra Nordsjøen i sør, til Barentshavet og Kolahalvøya i
nord og nedover til St. Petersburg, Polen og Nord-Tyskland fra Elben og
vestover til Skagerrak. Det ligger en stor visjon i dette.

210 Mønsteret er altså både globalisering, regionalisering og oppblomstring av
nasjonale kulturer til nye nettverk på tvers av alle grenser. Alt dette må vi som en
liten nasjon delta i.

215 Våre nasjonale interesser er sterkest knyttet til områdene både i nord, i vest, sør
og øst. Mot øst deltar vi i Østersjøarbeidet. Utviklingen mot sør styrkes
gjennom EU/EØS; utviklingen mot vest er blitt vektlagt gjennom vår atlantiske
politikk. Vi har nå rettet mer oppmerksomhet mot samarbeidet i nord.
Arbeiderpartiets regjering lanserte derfor tanken om en Barentsregion som
220 skulle omfatte nordlige deler av Norden.

Det jeg sier er følgende: Arbeiderpartiet har nok en gang tatt på seg ansvaret for å plassere Norge i en verden i rask forandring. Jeg takker både ja- og nei-folk. For vi har stått sammen om å skaffe Norge en plass i det nye Europa som vokser fram. Vi vil være med på det store enhetsmarkedet på 400 millioner mennesker enten gjennom EØS-avtalen eller EU medlemskap. Dette markedet bygger på de fire frihetene. Det betyr ikke at det er et rent liberalistisk marked. For det er etablert et felles regelverk for dette markedet som gjelder alle innbyggere eller bedrifter. Og vi vil arbeide videre for et enda sterkere felles regelverk og oppbygging av felles institusjoner for å kunne styre og fordele.

Jeg vil gjerne uttrykke følgende, og jeg sier det sterkere enn jeg har gjort det før. Det frihandelsalternativet som noen går inn for, er et meget ytterliggående alternativ, som - hvis vi skulle stå tilbake bare med det - ville sette Norge i en helt ny situasjon. Per Olaf Lundteigen går enda lenger. Han vil i følge VG at hele EU og det indre marked skal oppløses. Hele Europa skal igjen splittes opp i hver sine markeder. Hvis dette skulle vinne gjenklang, ville 50 års kamp for å veve landene sammen i et interessefellesskap løpe ut i sand.

Jeg er glad for at nei-folkene i Arbeiderpartiet er enig i dette og støtter opp om EØS-avtalen, som betyr at hele Vest-Europa blir et økonomisk fellesskap bygd på de fire friheter og et felles regelverk. De fire friheter betyr at vi kommer nærmere hverandre. Det er på denne måten alt fellesskap har vokst fram gjennom historien; at menneskene kan handle med hverandre, reise til og fra, jobbe hos hverandre og utveksle informasjon og tjenester. Når grensene har vært stengt, har det vært mistenksomhet og uvennskap.

Arbeiderpartiet vil være et samlet parti uansett utfallet av EU-saken. Får vi ikke en avtale med EU eller det blir nei i en folkeavstemning, vil Arbeiderpartiet stå samlet bak EØS-avtalen. Dessuten er vi enige om at denne saken skal avgjøres av folket. Den skal ikke avgjøres av partiene inne i stortingssalen. Dette tar vi konsekvensen av. Når vi har løftet en sak ut av stortingssalen og over i folkets hender, kan vi ikke kreve den samme partidisiplinen som vi nødvendigvis må ha i Stortinget. Når vi har lagt en sak ut til folket må det være lov for alle å arbeide for sitt syn. Når folket har sagt sitt, vil også mindretallet respektere avgjørelsen. Arbeiderpartiets landsmøte skal gi en anbefaling til folket. Vi skal ikke lure oss unna den jobben. Men også den beslutningen skal tas på demokratisk vis. Men landsmøtets råd er bare et råd. Det er og blir folk selv som etter sin egen

overbevisning skal si ja eller nei.

Dessuten vil jeg si:

265 Jeg er ikke innstilt på at Arbeiderpartiet skal delta i en samfunnskamp, eller
nærkamp som noen kaller den. Jeg ønsker at Arbeiderpartiet skal delta i en
dialog om Norges framtid i et Europa som er i sterk forandring. Nærkamp
hindrer oss i å tenke klart. I en politisk nærkamp blir det bare marked for folk
som er flinke til å snekre slagord, og de finnes på begge sider. Men ingen av dem
270 er egnet til lede et land gjennom en ofte stormfylt virkelighet.

Overdrivelser og svart/hvitt tenkning hindrer oss i å se de virkelige farer og
utfordringer. Når deler av nei-siden argumenterer som om EU er den største
trusselen mot folkestyre, miljø og velferd, må jeg få spørre: Kan det virkelig være
275 slik at de landene som utgjør den demokratiske familie i Europa er en trussel
mot folkestyret? De landene som i dagens Europa kan kalles velferdssamfunn, er
de vesteuropeiske. Det er også de som har tatt opp kampen mot
miljøødeleggelsene. Er disse landene en stor trussel mot miljø og velferd? Når
enkelte alltid holder opp Maastrichtavtalen og hevder at den vil være en trussel
280 mot vår statsform og vårt folkestyre, vil jeg spørre: Ser de ikke at den største
trusselen mot demokratiet er den aggressive nasjonalismen, ikke de
demokratiske landene og det samarbeidet de har fått i stand.

Vi håpet at Berlin-murens fall ville åpne opp for en ny demokratisk æra for hele
285 Europa. Men det vi oppdaget, var at mens vi i vest gjennom en gradvis
økonomisk integrering har redusert gamle nasjonale motsetninger, hadde
kommunistene lagt lokk på historien. Når lokket tas av, starter historien der den
sluttet før krigen. Og det vi ser er at kommunistene har gjenoppstått i en ny
nasjonalistisk drakt og alliert seg med gamle nasjonalistiske krefter. I Russland er
290 denne alliansen en sterk utfordring mot det nye demokratiet. I Serbia
anskueliggjøres enda tydeligere det den polske forfatter Adam Michnick har
sagt, at kommunismens siste etappe er nasjonalisme - en nasjonalisme som har
avskaffet marxismen, men som beholder kommunismens gamle maktapparat.

295 Situasjonen i Europa er etter min oppfatning ekstremt farlig. Og det er viktig at
det vises fasthet overfor nye og gamle nasjonalistiske krefter. Hvis vi viser etter-
givenhet, vil de rykke inn og fylle det politiske tomrommet som da oppstår. Og
hvis vi gjør de demokratiske landene til selve trusselen mot demokratiet, er vi på

300 ville og farlige veier.

Dessuten ser jeg en annen stor fare for vårt folkestyre, og det er den stadig omseggripende kapitalismen. En kapitalisme som har fått økt armslag som følge av internasjonaliseringen av næringslivet og de frie kapitalbevegelsene. De
305 multinasjonale selskapene bygges nå opp som nettverk av moderselskaper, filialer, underleverandører, lisensprodusenter og alliansepartnere. Disse nettverkene utgjør i dag en dominerende del av verdensøkonomien, og de har på mange måter gjort tradisjonell samfunnsmessig kontroll uhyre vanskelig.

310 Vi har allerede fri kapitalbevegelse. De svingende valutakursene fører til at valutaspekulantene kan håve inn enorme gevinster. Hver dag omsettes det i verden penger for sjutusen milliarder kroner. De samlede nasjonalbankreserver er på 5.500 milliarder. Når storoperatørene slår til, kan selv ikke større land føle seg trygge.

315

Det er denne utviklingen som er den alvorligste trusselen mot demokratiet.

Jeg ser målsettingene i Maastricht-avtalen som et forsøk på å danne en motvekt mot denne utviklingen.

320

En viktig målsetting der er valutastabilitet og til slutt en felles valuta. Et av de mest monumentale verk som er skrevet i de siste årene om utviklingen av kapitalismen, er boka "The end of Laissez-faire" av Robert Kuttner. Der beskriver han hvor skadelig de flytende valutakursene og de frie
325 kapitalbevegelsene har vært. Han skriver at spekulative kapitalbevegelser har gjort langsiktig samfunnsplanlegging umulig. Han siterer også sjefen for alle sentralbankene i verden som allerede i 1980 sa hva som ville skje med flytende valutakurser: "Den alvorlige kostnaden vil være at alle beslutningstakere innen handel, investeringer og politikk må konsentrere seg om å gjette framtidige
330 valutakurser og beskytte seg mot svingningene i dem i stedet for å tenke langsiktig.

335

Den alvorligste virkningen av de svingende valutakursene på 80-tallet, er at vi alle er blitt kortsiktige. Ingen tør satse. Derfor har arbeidsledigheten kommet.

Robert Kuttner analyserer videre hva som har skjedd i verden. Han påpeker helt riktig at i tida etter krigen var det stabilitet i verdensøkonomien fordi USA var i

stand til å garantere en fast kurs på dollaren. Dette kunne USA gjøre i kraft av
340 sin dominerende rolle i verdensøkonomien. Det var da USA fikk store
underskudd og ikke lenger var i stand til å holde en stabil kurs problemene
begynte. Kuttner mener vi må tilbake til stabile valutakurser. Men han ser ikke
noe enkelt land eller region som alene er sterk nok til å være ankerpunkt for
dette, slik USA en gang var det. Derfor ser han positivt på den regionalisering
345 som nå skjer i verden. Kuttner ser på EUs planer for valutapolitikken med en
felles sentralbank som et praktisk skritt for å stabilisere og sivilisere de sentrale
markedskreftene. Han mener at det rundt dette kan gjenoppbygges et
verdensomspennende valutasystem der Europa og noen andre nøkkelvalutaer
sammen kan spille den rollen som USA gjorde alene etter den 2. verdenskrig.

350

Partifeller, dette er en gjenfødelse av John M. Keynes tanker og som
sosialdemokratiet bygde sin planøkonomi på.

Jeg går videre på den utskjelte Maastricht-avtalen. Den inneholder også
355 bestemmelser om sosiale standarder som også er med på bremse
markedskreftene akkurat som sosiallovgivningen her hjemme har ført til det
samme. Det var derfor de konservative i England reserverte seg mot den sosiale
dimensjonen. Høyrefløyens kandidat til å lede det konservative partiet i
England, Michael Portillo, sier til Dagbladet: "Det sosiale avsnittet pålegger oss
360 flere forpliktelser og utgifter. Det gir de ansatte flere rettigheter og sosiale ytelser
enn vi synes er nødvendig."

Det er ikke uten grunn at Carl I. Hagen sier ja til EF (altså det frie markede) og
nei til unionen.

365

Det hevdes at Maastricht-avtalen er et hinder mot å satse offensivt for å
bekjempe ledigheten. Det vises til målene om lav prisstigning og reduserte
budsjettunderskudd. Jeg vil vise til en brosjyre som Arbeiderpartiets sentralstyre
utga i 1953 om Gerhardsen-regjeringens økonomiske politikk. Der står det at
370 regjeringens fremste mål var å holde lav prisstigning. Den gang hadde vi også
stabile valutakurser. Da hadde vi vekst i sysselsettingen fra år til år. Fordi
regjeringen, bedriftene og husholdningene kunne planlegge på lang sikt. De
visste hvor mye pengene deres var verdt fra år til år. Nå må alle beskytte seg mot
forandringer i pengeverdien.

375

Jeg vil spørre: Hvordan kan man gå inn for en inflasjonsdrevet vekst i en tid da

alle snakker om behovet for å dempe forbruket av hensyn til miljøet?

380 Inflasjonsdrevet vekst er en klassisk forbruksvekst. Vi må ha en bærekraftig
vekst. Og når det gjelder budsjettunderskuddene må vi vel kunne gå inn for den
samme politikken i Europa som vi gjør i Norge. Det er ingen vei å gå bare å øke
underskuddene for å finne penger til nye oppgaver. Vi må omfordele. Dessuten
kan ikke Europa fortsette å låne penger i hele verden for å dekke sitt eget
forbruk. Punkt nr. 1 i en strategi for global utjamning må være at den rike del av
385 verden finansierer sin egen velferd.

Jeg er for unionen og mener at den er et nødvendig rammevalg for
sosialdemokratisk politikk i framtida.

390 Det betyr ikke at jeg er for alt i EU og at jeg tror at EU vil løse alle problemer.
Den slags overdrivelser som vi ser på ja-siden, er jeg også imot. Jeg vil ikke oppgi
min reformistiske holdning dersom Norge kommer med i EU. På samme måte
som vi sosialdemokrater alltid har villet forandre det norske samfunn, må vi gå
inn for å forandre EU. Jeg vil kjempe for større åpenhet og mer demokrati i EU.
395 Det er sant at EU bygger på en tradisjonell vekstpolitikk som jeg vil forandre på.
Jeg kan ikke forstå at EU skal blande seg bort i mindre spørsmål som hvorvidt
svenskene skal få bruke snus, eller vi skal få beholde Vinmonopolet. Nå har vi
løst disse spørsmålene gjennom forhandlinger, men det er karakteristisk at man i
det hele tatt vil blande seg bort i slike forhold. EU bør konsentrere seg om det
400 som er felles utfordringer og ellers holde seg til nærhetsprinsippet.

Da EU la fram hvitboka om sysselsettingspolitikken, var det et positivt skritt
framover mot en mer aktiv bekjempelse av arbeidsledigheten. Men den går ikke
langt nok. Vi må arbeide for å forsterke den felles kampen mot ledigheten.

405

Det vi trenger er et solidaritetsalternativ for hele Europa. Vi vil til det
ekstraordinære landsmøtet utarbeide et slikt alternativ.

- En sterk omfordeling av skattene fra skatt på arbeid til skatt på bruk av
410 naturressurser. Dette kan vi gjøre hvis alle land går sammen om det. Hvis vi
derimot skal fortsette å handle hver for oss, blir det bare marginale endringer
fordi ingen tør å gå foran i en situasjon der alle konkurrerer mot alle.

- Vi må utnytte det investeringspotensialet som finnes i Europa. Det er i dag et
415 gap på 6 pst. mellom det vi sparer og det vi investerer, noe som representerer 8

millioner jobber. En slik investeringsvekst må koordineres og den må delvis komme gjennom felles europeiske prosjekter. Hver for seg tør ikke landene å satse i frykt for å få problemer med underskudd på statsbudsjett og problemer med betalingsbalansen. Hvis alle drar i samme retning, vil ikke slike problemer oppstå. -

- Vi må foreta en sterk satsing på utdanning og opplæring. Undersøkelser viser at 10 pst. av arbeidsplassene forsvinner i løpet av et år, samtidig som nye oppstår med høyere krav til kompetanse. Men tilførselen av arbeidstakere med høyere kompetanse er på bare 2-3 pst. Dette gapet er en av de viktigste grunnene til den høye arbeidsledigheten i Europa. Også dette er et felles europeisk anliggende fordi vårt arbeidsliv er så sterkt integrert at man må koordinere innsatsen.

Så vil jeg gå tilbake til landstyreets møte i oktober i fjor der vi startet en prosess som skal ende opp med et nytt prinsippprogram/handlingsprogram i 1996. Utgangspunktet var at det nå er over 10 år siden sist vi skrev det nåværende prinsippprogrammet. Men mer enn det formelle, er begrunnelsen at vi alle føler vi lever i en overgangstid. Det nye som er i emning sees ennå bare i ytterkantene av samfunnet. Men når det nye virkelig får gjennomslag, blir forandringene trolig like revolusjonerende i økonomi, kultur og politikk som de forandringene vi så for 100 år siden, og som dannet grunnlaget for arbeiderbevegelsen og det moderne sosialdemokratiet.

På det globale plan skjer det store forandringer. Den 2. verden er ikke mer. Den 1. verden er inne i den sterkeste omstillingsperiode siden den 2. industrielle revolusjon.

Den 3. verden splittes opp. Noen land er inne i en rask industrialisering. Andre blir stadig fattigere. Det vokser fram en 4. verden. Og kloden deles opp i regioner og blokker. Mange mener, jeg er en av dem, at dette er en naturlig utvikling fra stammene, til bysamfunnet, deretter nasjonalstatene og nå vokser regioner av nasjonalstater sammen.

Det sosiale liv i alle land er i rask forandring. Mens den andre industrielle revolusjon skapte de store arbeiderkollektivene og den voksende arbeiderklasse, går utviklingen nå i motsatt retning. Vår bevegelse som ble dannet på grunnlag av det første, må nå finne fotfeste i tusen livsstiler, holdninger og profesjoner.

I mitt foredrag fra landsstyret i september og på programseminaret på Thorbjørnrud beskrev jeg de samfunnsendringene som er på gang. Jeg insisterer ikke på at mitt bilde er det eneste riktige, eller helt utfyllende. Jeg skal ikke gjenta analysen, men jeg har lyst til å summere opp noen konsekvenser av utviklingen.

460

For det første er det vel ingen tvil om at kapitalen har fått større makt fordi den nå kan bevege seg helt fritt over hele kloden. De multinasjonale selskapene vever alle lands økonomier i hverandre. Kapitalismen har sannsynligvis aldri vært så sterk som nå, selv om det er en kapitalisme som ikke er så brutal som ved forrige århundreskifte.

465

For det andre skaper den teknologiske utviklingen nye sosiale klasser og nye klasseskiller. Det snakkes om en ny informasjonsklasse - et globalt jet-set som består av de som behersker informasjonen og de som administrerer informasjonsflyten. Denne nye klassen tilhører ikke en nasjon på vanlig måte. Den jobber globalt og tilhører multinasjonale firmaer som allerede har løsrevet seg fra nasjonalstaten. Samtidig ser vi en voksende klasse av ofte underbetalte eller undersysselsatte mennesker i sevice-yrker som er sterkt bundet til den nasjonale økonomien.

475

For det tredje må det kunne påstås at avstanden mellom elitene og folket aldri har vært større enn nå. Når Smirnov kan gå 5 mil på ski på 2 timer, så kan vi vel si at vi ikke lenger snakker om langrenn i vanlig folks forstand. Langt alvorligere er avstanden mellom det som skjer innen vitenskapen og det vi har muligheter for å skjønne. Vitenskapsfolk og teknologer finner opp nye ting i et tempo som selv ikke ekspertene på hvert enkelt felt har mulighet for å skjønne rekkevidden av. Tempoet i samfunnsutviklingen og dermed i politikken er blitt så høyt at det ofte ikke blir tid til vanlige demokratiske prosesser. Standpunkt må ofte tas når journalisten spør. Et voksende byråkrati danner en buffer mellom politikerne og folket som også gjør at vi politikere betraktes mer som avstandsmennesker enn før.

485

Jeg tror svært mange mennesker opplever sin egen framtid som forvirrende og utrygg. Derfor ser det ut til å vokse fram en slags reaksjon mot det nye som kan bli farlig. Forfatteren Gunther Grass kaller det økofascisme. I flere europeiske land ser vi konturene av en allianse av tidligere venstreorienterte, neofascister og gammelkommunister som utnytter arbeidsløsheten, immigrasjonen, internasjonaliseringen, industrialiseringen og vekstfilosofien. De utnytter den

490

495 kaotiske og truende situasjonen som det postmoderne mennesket nå opplever.
Budskapet de har er at den gamle høyre/venstremotsetningen er foreldet.
Motsetningene på den politiske scenen går nå mellom de som på den ene siden
står bak alle forandringene (maktelitene) og de som på den andre siden vil
stoppe utviklingen og stake ut en helt ny veg. Det er denne nye vegen Gunther
500 Grass er redd for kan få voksende oppslutning og bli til en reaksjon hvis ikke det
demokratiske venstre er i stand til å reformere kapitalismen.

Ja, det er dette som er oppgaven for dagens internasjonale sosialdemokrati. Enda
en gang må vi danne en demokratisk motvekt mot kapitalismen for å skape
505 større trygghet, mer stabilitet og større rettferdighet. Vi må insistere på
solidaritet og medmenneskelighet i en verden hvor svært mange mennesker vil
bli behersket av EDB og roboter.

Sentralstyret har oppnevnt en programkomite som skal drive prosessen
510 framover. Programkomiteen har nedsatt fire prosjektgrupper som skal gi
innspill på viktige felter.

Den ene problemstillingen er spørsmålet om makt/avmakt. Vi kan fort bli enige
om at politikkenes handlingsrom er blitt mindre. Jeg har vært inne på den
515 fremmedgjøring, utryggheten og avmakten som mange mennesker opplever.
Sentrale problemstillinger må bli:

- Hvilke virkemidler kan settes inn for å styrke enkeltmenneskets muligheter i
den nye og kompliserte virkeligheten.
520

- Hvilke motkrefter kan mobiliseres mot den tiltagende markedsorienteringen
innen de fleste deler av samfunnslivet?

- Hva kan vi gjøre for å danne en motvekt mot den internasjonale kapitalen?
525

- Hva kan gjøres for å styrke politikkenes innflytelse og utvide dens
handlingsrom?

Den andre prosjektgruppa skal arbeide med sysselsettingsproblemene. Men vi
530 må se dem i sammenheng med mål som trygging av miljøet og høyere
livskvalitet. Vi må inn i en diskusjon om økonomisk vekst og hva slags innhold
veksten skal ha. Det er ikke noe forsøk på å forenkle problemet når jeg sier at

spørsmålet om full sysselsetting blir avgjort av befolkningens vilje til å fordele.

535 For vi kan godt tenke oss en utvikling på 90-tallet med ganske sterk økonomisk vekst, samtidig som arbeidsledigheten øker. Vi ser klare tegn i dag til at en del av befolkningen jobber og tjener mye, mens andre går helt eller delvis ledige.

Med de produktivitetsøkninger og vekstmuligheter som ligger i den nye
540 teknologien, skulle mulighetene være til stede for både å bedre miljøet, høyne livskvaliteten og sikre arbeid til alle. Veksten i den kunnskapsfasen vi nå går inn i, - i motsetning til energifasen som vi forlater, - vil komme uten økt bruk av innsatsfaktorer som naturressurser. Skal vi i tillegg skape full sysselsetting, må vi fordele. Ikke fordele et gitt antall arbeidsplasser, men fordele velstanden slik at
545 det blir flest mulig arbeidsplasser. Den store faren i kunnskapssamfunnet vil være at vi bygger opp et nytt hierarki basert på kunnskapsmengde, der de med liten kunnskap faller helt utenfor, mens de med store og spesialiserte kunnskaper kan velge og vrake både i arbeidstid og inntektsmuligheter. Noen tar til orde for å øke lønnsforskjellene slik at det kan skapes flere
550 lavtlønnsjobber. Vårt alternativ må være solidaritetslinjen. Gjennom den solidariske inntektspolitikken er alle med på å holde lønninger og inntekter på et forsvarlig nivå. Slik at det ikke bare blir de lavtlønte som må betale for jobbskapingen. Ved å betale tilstrekkelig med skatt, kan vi skape bedre omsorg og utdanning og flere jobber.

555

Vi må utvikle et alternativ til nyliberalismen og høyresiden som vil løse sysselsettingsproblemene ved å skape et hav av lavtlønnsjobber i en slags hamburgerøkonomi. Vi må også ha et alternativ til den defensive linjen som går ut på å dele på et gitt antall arbeidsplasser.

560

Arbeidet i den tredje prosjektgruppa ledes av Hill-Marta Solberg. Det dreier seg om fordelingspolitikken og velferdssamfunnets framtid. De fleste velferdsstatene deler den samme utfordringen. Lover og regler sørger for en automatisk økning i utbetalingene. Den sosiale utstøtingen er stor.

565 Arbeidsledigheten på den ene siden og den aldrende befolkning på den andre bringer staten inn i en finansiell klemme. Mange reiser spørsmål om vi er på veg mot et uføre og trygdesamfunn som i lengden ikke lar seg finansiere.

Vi har løftet det store flertallet opp på den grønne gren. Men samtidig ble noen
570 liggende igjen og andre har falt ned. Oppgaven nå er ikke å løfte hele befolkningen videre opp, men å dra med oss de som ikke har fått del i

velferdsøkningen. Dermed kan vi si at arbeiderbevegelsen har kommet til kjernen i solidariteten. Vår evne til å vise solidaritet med de som har det
575 vanskeligst også om det skulle koste oss noen. Dette må også være perspektivet for den fjerde prosjektgruppa som har hele verden som perspektiv. Den rike del av verden har nok. Det er den fattige verden som nå må få del i velferden, som Thorbjørn Berntsen har påpekt. Spørsmålet er hvordan vi får det til? Da kommer vi tilbake til sosialdemokratiets gamle krav om en bedre organisert
580 verden. Hvis vi tenker etter hva som er sosialdemokrati, så tror jeg raskt vi blir enige om at det på den ene siden er et verdisett der frihet, likhet og solidaritet har en innbyrdes sammenheng. På den andre siden er sosialdemokratiets historie en historie om bygging av institusjoner, lover og regler for å styre samfunnsutviklingen. Når Carl I. Hagen angriper lover, regler og byråkrati på
585 det nasjonale plan, og Anne Enger Lahnstein bruker den samme språkbruken om oppbygging av institusjoner og lover på europeisk plan, er mitt svar: Institusjoner, lover og regler er sivilisasjon. Jeg ser det som skjer på europeisk plan og i andre regioner i verden som viktige skritt mot en mer sivilisert verden.

590 Vi må utnytte regionaliseringen til noe positivt i stedet for å bruke alle krefter på å stritte imot utviklingen.

Det må være en formidabel oppgave for norsk og nordisk sosialdemokrati å meisle ut en klar politikk og strategi for hvordan våre land kan gjøre seg
595 gjeldende i Europa og hvordan Europa kan gjøre seg gjeldende i verden. Jeg tenker ikke på å lage heftige og pompøse slagord. Jeg tenker på å utforme konkrete politiske tiltak for en bedre organisert verden.

600 Dette århundre som snart tar slutt, har hatt nok av de store løsningene og altomfattende systemene som skulle løse alle problemene. Det vi trenger er praktiske, jordnære løsninger som peker framover mot felles mål.

Jeg vil gjerne avslutte som jeg begynte, ved å peke på at jeg tror at det er nettopp det folk ønsker. Da forfatteren Roy Jacobsen fikk Ivar Lo Johansen prisen for
605 boka "Seierherrene", så sa Roy Jacobsen noe viktig: Han sa at tida for det pompøse, det sentimentale og de forførende slagordene som vårt århundre har vært fylt av, er slutt. Midt i det gigantiske mediajippoet av underholdning og glamour som vi lever i, midt i den vitenskapelige revolusjon som de færreste av oss skjønner innholdet i, midt i en verden i oppbrudd ser vi to viktige tendenser:
610 Den ene som prøver å utnytte all forvirringen og usikkerheten, og som ved hjelp

av slagord og lettvinne løsninger prøver å skape grobunn for en slags reaksjon. Den andre sier: Vi vil ha løsninger, vi vil ha realisme, vi vil ha de små skrittene framover og mot større trygghet og stabilitet.

615

Da Berlin-muren falt mente noen at historien var slutt. Markedsliberalismen hadde vunnet en endelig seier. Men vi ser at historien fortsetter. Det er sant at markedsliberalismen har vunnet en foreløpig seier. Men som tidligere, ser vi at den også skaper grobunn for de som vil utnytte alle markedsliberalismens
620 problemer til å stoppe klokka eller endog skur den tilbake, samtidig som den oppmuntrer alle progressive krefter til å ta nye skritt framover.

Men en ting er sikkert: Med Berlin-murens fall er en gammel strid innen sosialismen brakt til ende. Kommunismen - eller den såkalte realsosialismen -
625 har spilt fallitt. Restene av den sees nå sammen med de mest reaksjonære og nasjonalistiske kreftene. Også andre retninger er borte: Euro-kommunismen, fagforeningssosialismen i Polen, afrikansk sosialisme, pan-arabisk sosialisme, sosialisme med et menneskelig ansikt - for å nevne noen varianter. Det er en retning som har overlevd og det er det gode gamle sosialdemokratiet. Bevegelsen
630 for de ansvarlige løsningene og de små skrittene mot et stadig bedre organisert samfunn og en stadig bedre organisert verden.

Partifeller,

635 Vi går nå inn i en av de mest krevende perioder i partiets historie. Vi skal ta stilling til Norges plassering i et nytt Europa og en ny verden. Vi skal fortsette å styre og vi skal forme nye prinsipper for det 21. århundres sosialdemokrati.

Kilde

640 Journalist Jarle Skjørestads private arkiv

Emner

Arbeiderbevegelsen, Arbeiderpartiet, Foredrag

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/vi-skal-forme-nye-prinsipper-for-det-21-arhundres-sosialdemokrati>

645